

DE LA „CONFLICTUL DIN TRANSNISTRIA“ LA „FEDERALIZAREA“ REPUBLICII MOLDOVA: INVENTAR POLITIC ȘI GEOPOLITIC

DAN DUNGACIU

„Vom lupta pentru pace până nu va mai rămâne piatră peste piatră“.

(Proverb rusesc)

„Anumite acțiuni și evenimente recente din viața politică a Rusiei și din politica externă a Rusiei ne-au pus pe gânduri... Prezența trupelor ruse [în Georgia și Republica Moldova] nu se conformează angajamentelor asumate la Istanbul. Dorești să le spun rușilor încă o dată că, în opinia noastră, trebuie să depună mai multe eforturi pentru aplicarea obligațiilor pe care și le-au asumat la Istanbul. Rusia nu a respectat calendarul retragerii“.

(Colin Powell, ianuarie 2004, Moscova)

„Replica pe care urmează să o dea Occidentul politicii externe agresive, promovate de Moscova în spațiul post-sovietic, o poate constitui extinderea treptată a Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene, până când acestor organizații li se vor alătura, într-o formă sau alta, țările din imediata lor apropiere, Ucraina, Belarus, Republica Moldova, Georgia și Azerbaidjanul“.

(The Wall Street Journal, ianuarie, 2003)

Republica Moldova — o prezență absentă

Republica Moldova are un statut paradoxat pe agenda publică a dezbatelor din România. Este invocată, dar nu discutată, este pomenită (rar!), dar nu analizată. Este o prezență, dar o prezență discontinuă, fără substanță, fără efect. O prezență... absentă.

Acest studiu apare din dorința de a evidenția, prin recul, o realitate care devine evidentă pentru orice observator de la București sau de oriunde. În anul 2004, una dintre mizele cele mai însemnante de pe agenda de politică externă a României va fi chestiunea Republicii Moldova, respectiv prestația Chișinăului față de București și reacția pe care România va trebui să o aibă față de provocările puterii politice comuniste de peste Prut. Caruselul provocărilor la adresa României a început deja, și există toate motivele să credem că el va continua. În plus, evoluția evenimentelor din Republica Moldova sugerează că dosarele geopolitice deschise în 2003 sunt departe de a fi soluționate, iar efectele acestei stări vor afecta, pe termen scurt și mediu, condiția României de membru al NATO și aspirant la un loc în Uniunea Europeană. Faptul că 2004 este an electoral pentru România, iar în primăvara lui 2005 vor avea loc în Republica Moldova alegeri parlamentare nu face decât să complice ecuația.

În plus, prestația României față de Republica Moldova nu va fi de aici înainte benevolă și nu o va implica numai pe ea, căci România este plasată acum la granița celei mai mari alianțe militare pe care a cunoscut-o omenirea și care are interese vădite, geostrategice, în zona ponto-baltică și în Caucaz. De aici sarcinile ce-i incumbă firesc. Toate evoluțiile indică o creștere treptată a importanței României pe această axă, și poziția ei în viitoarea arhitectură de securitate regională va depinde, în bună măsură, de competența și hotărârea ei de a gestiona adecvat această somăție iminentă. Dincolo de adeziunile fervente și retorica integrării în NATO, urmează, în 2004, testul implicării și evoluției efective în această regiune.

Relația București – Chișinău în 2004 are și va avea dimensiuni politice și geopolitice care vizează nu doar etnonimul „român“ sau glotonimul aferent, ci *poziția geopolitică a României în viitoarea configurație strategică pe una dintre direcțiile cruciale de înaintare a frontierei NATO, respectiv Eurasia*. Este fundamental din acest punct de vedere ca realitățile de peste Prut să intre, competent, pe agenda civică sau politică a dezbatelor de la București.

În continuare vom încerca să fixăm reperele unui dosar crucial și încă nesoluitionat: Transnistria.

„Conflict transnistrean“, „federalizare“, „regionalizare“ — sau când conceptele substituie realitatea

„Vă felicit călduros cu ocazia acestei aniversări glorioase din istoria Patriei, aniversarea organizației Ceka-KGB-FSB, sărbătoarea noastră comună. Fiecare dintre noi și-a definit sensul vieții ca patriot al acestei Țări, continuând gloioasele tradiții ale generațiilor anterioare, credincioși tradițiilor de luptă ale Patriei Noastre“ (din Mesajul trimis la 20 decembrie 2002 de generalul Vladimir Antușev, șeful Securității din Transnistria, cu ocazia sărbătoririi oficiale a poliției secrete Ceka, devenită KGB, din care provine FSB).

Chestiunea reprezentărilor în științele sociale este una majoră și geopolitică a început, cel puțin în ultimii ani, să se preocupe stăruitor de temă. Yves Lacoste este, poate, geopoliticianul care și-a legat numele cel mai convingător de abordările de acest tip. În esență, o „reprezentare geopolitică“ înseamnă ansamblul de imagini sau idei pe care o grupare sau o comunitate politică o are față de situația geopolitică a sa, a vecinilor sau a unui subiect geopolitic îndepărtat (comunitate, regiune, națiune etc.). Există, aşadar, dincolo de realitățile concrete ale terenului o „altă“ realitate, cea a *discursului despre*, a imaginii sau proiecției care vizează un teritoriu sau o *situatie geopolitică*. Iar această „altă“ realitate contează uneori mai mult decât realitatea propriu-zisă. Perspectiva creează realitatea, iar concepte sau teorile pot, uneori, să o substituie. Vom numi această abordare, care înglobează și demersul lui Yves Lacoste, *geopolitică subiectivă*. Putem, deci, vorbi despre o *geopolitică a reprezentărilor*, respectiv o decriptare a modului în care *reprezentarea circulă și/sau este utilizată* într-un context politic sau geopolitic mai larg.

Ceea ce s-a petrecut și se petrece încă în Republica Moldova în ceea ce privește condiția neclară a Transnistriei¹ oferă cercetătorului un câmp de investigație inedit (și) din acest punct de vedere. Astfel că, în continuare, vom urmări nu doar filmul evenimentelor propriu-zise, ci și modul în care *reprezentarea* acestor evenimente s-a derulat. Cu precizarea, dacă mai e nevoie de ea, că esența conflictului nesoluționat din Republica Moldova este obstinația Federației Ruse de a-și menține trupe și armament — de aici controlul pe care îl exercită — pe teritoriul unui stat independent, în pofida tuturor normelor de drept sau acordurilor internaționale. Aceasta este, în fapt, premisa crizei politice și geopolitice de pește Prut, orice nume i-am pune. Căci nume au fost mai multe...

„Conflictul din Transnistria“

La început s-a numit „conflictul din Transnistria“. Nu e cazul să refacem aici istoria, în general știută, a acestui conflict săngeros declanșat de Moscova ca reacție la tendința pro-românească a Chișinăului la începutul anilor '90 și care a lăsat în urmă circa 1 000 de morți, 4 100 răniți. Armata a 14-a a avut un rol decisiv în confruntare, înclinând balanța decisiv de partea separaștilor transnistreni. Kremlinul, oficial, nu a afirmat niciodată că susține sau a susținut vreodată regimul de la Tiraspol, deși Ghenadie Selezniov, președintele Dumei de Stat a Federației Ruse, a declarat într-o conferință de presă ținută la Chișinău (octombrie 2002) că „în momentul în care Tiraspolul a recurs la acțiuni dure împotriva Chișinăului, noi pe deplin le-am justificat, deoarece atunci Moldova era cât pe ce să intre în componența României. Trebuia cineva să spună *nu* și Tiraspolul a făcut acest lucru“. Declarația (poate gafă) a fost interpretată ca o nouă confirmare a unui lucru arhicunoscut: în spatele confruntărilor s-a aflat, în realitate, Moscova². La finele conflictului, partea secesionistă (pro-rusă) a câștigat tot ce și-a propus (în paranteză fie spus, „Convenția“ din 21 iulie 1992 referitoare la încreșterea ostilităților a fost semnată între reprezentanții Moldovei — președintele Snegur — și Rusiei — președintele Elțin —, asistați de Igor Smirnov, liderul transnistrean). În primul rând, a fost schimbată formula de negociere instituită de Mecanismul Cvadripartit (Moldova, Rusia, Ucraina, România). În aprilie 1992, la Chișinău, cele patru state semnaseră un acord prin care s-au angajat să colaboreze pe baza hotărârilor internaționale ale vremii — în spete de la Helsinki și Kiev — pentru stingerea conflictului din Transnistria. Documentul a fost negociat pentru partea română chiar de Adrian Năstase, pe atunci ministru de Externe al României. Atât a durat implicarea geopolitică a României în această zonă. (După acel moment, România a fost complet eliminată din joc și nu a mai contat ca actor geopolitic în această dispută. O „pauză“ de aproape paisprezece ani.) Acordul semnat la 21 octombrie 1994 și în care se stipula retragerea Armatei a 14-a în termeni de trei ani nu a mai fost ratificat de Duma de Stat. Staționarea armatei ruse în Republica Moldova devenise o certitudine.

Cu timpul, problema transnistreană intră într-o nouă fază, iar „soluționarea“ ei va căpăta acum un alt nume. I se va spune „federalizare“. Nașul de botez este tot Moscova.

, „Federalizarea “ Republicii Moldova ”

În a doua fază — 1997–2003 — vom vorbi aşadar despre „federalizare“, idee livrată de Kremlin ca un *deus ex machina* pentru soluționarea crizei transnistrene, și — din păcate — acceptată inițial de occidentali cu inconștientă seninătate³. Graba cu care Occidentul a acceptat formula are cauze *obiective* evidente (lipsa de interes pentru acest spațiu), dar și, aproape de comentariile de la început, *subiective*, despre care s-a vorbit prea puțin și care sunt extrem de utile pentru a decripta complet o *situație geopolitică* de genul celei pe care o abordăm aici. Faptul că voci *împotrivă*, deci critice la adresa proiectelor de federalizare, au apărut în Occident — cu câteva notabile excepții — relativ târziu, lămurirea finală venind abia în decembrie 2003, după luni de manifestații de stradă, sute de articole și nenumărate demersuri politice se explică și prin faptul că, inițial, bătălia de imagine în problema federalizării a fost câștigată pentru moment de susținătorii OSCE⁴. În cazul pe care îl discutăm aici, o primă bătălie de imagine s-a pierdut din plecare. Când OSCE-ul a pus pe masă un proiect de *federalizare* ca soluție la o criză, lumea europeană sau America — care nu știa aproape nimic despre Republica Moldova — a privit chestiunea cu speranță și bunăvoiință. „Federalizarea“ este un concept cu conotații pozitive, asociat cu democrația, drepturile omului etc. Mai ales în state europene federale — Germania, Belgia, Canada, Elveția etc. — ca să nu mai vorbim de Statele Unite, chestiunea „sună“ foarte bine — doar oamenii de acolo trăiesc în federații, știu că este bine și că federalizarea este, în esență, un mecanism de prezervare și promovare a democrației etc., etc. Deci, toată lumea acceptă *a priori* că federalizarea e un pas pozitiv spre soluționarea unui conflict despre care, oricum, nu știa mai nimic. Aici termenul a substituit realitatea. Cei care vorbeau „*împotriva* federalizării“ sau se manifestau astfel erau, din plecare, dezavantajați. În primul rând, pentru că vorbeau *împotrivă*; în al doilea rând, pentru că oricum nu aveau răgaz să-și exprime argumentele și, trei, pentru că, oricum, lumea nu înțelegea această argumentație. Când această argumentație a început, treptat, să capete formă și consistență, William Hill, Șeful misiunii OSCE de la Chișinău, a mai aruncat pe piață, extrem deabil, un alt concept devastator, menit să blocheze încă o dată argumentația taberei adverse: cel de *nationaliști* (în plus, controversatul diplomat american acredita ideea, fără să o argumenteze în vreun fel, că ar fi vorba despre naționaliști *români*, deci specia cea mai periculoasă și indezirabilă). În rezumat, deci, avem acest tablou: pe de-o parte, cei care: *construiesc* și caută soluții, propun *federalizarea*, deci promovează *democrația*. Pe de alta: cei care nu construiesc, doar *critică*, se opun federalizării, deci democrației și, în plus — *horribile dictu!* — sunt și „*nationaliști*“. E limpede că pe un subiect despre care cei care vin în atingere cu el — fie din SUA, fie din Europa — nu știu, de prea multe ori, destul, ce-a de-a doua tabără nu avea prea multe şanse de câștig. Ea avea „*numai*“ argumente, pe când prima tabără avea și are, pe lângă *imagine*, acces direct la cei care iau decizii...

Revenim acum la evenimentele propriu-zise. La 8 mai 1997, se lansează la Moscova *Memorandumul cu privire la bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria*, cunoscut și ca *Planul Primakov*. Din partea

Republicii Moldova documentul a fost semnat de Președintele Lucinschi. Sustinătorii proiectului au fost nu doar Moscova sau Tiraspolul. Reprezentanți găgăuzi afirmau în aceea perioadă că: „Memorandum de la Moscova, semnat în 1997, este singurul document real și funcțional care permite soluționarea integrală a tuturor problemelor care țin de structura internă a Republicii Moldova în limitele unui stat comun, cu participarea Republicii Moldova, Transnistriei și autonomiei găgăuze“. Rusia are în acest scenariu statutul de „țară garant“. În proiect se stipulează, printre altele: stat comun format din două componente cu statut egal, Moldova și Transnistria — această precizare după care Republica Moldova și regimul separatist — nerecunoscut de nimeni! — figurează ca „părți“ *egale* este cea mai semnificativă pentru filosofia tratatului și a evenimentelor ce vor urma; repartizarea imputernicirilor prin acorduri de la egal la egal între Chișinău și Tiraspol; negocieri cu cinci participanți (formatul pentagonal): Rusia, Ucraina, OSCE, Tiraspol, Republica Moldova; „mediatori“ și „garanți“ Rusia, Ucraina, OSCE, deci excluderea participării directe a Occidentului (sau a României) la negocieri și garanți. În esență, în conformitate cu acest proiect, Transnistria ar fi devenit „parte“ egală cu Republica Moldova, având posibilitatea să controleze atât politica internă cât și politica externă a Chișinăului. *Memorandumul*, ca și documentele ulterioare care promovează federalizarea, nu intenționa decât să consacre *de iure* dominația *de facto* a Federației Ruse în Republica Moldova. (Același model a fost propus de Kremlin și Azebaijanului și Georgiei, care, însă, au avut suficientă fermitate pentru a respinge propunerile Moscovei.) Arhitectul edificării provinciilor dependente de Moscova, Evgheni Primakov, va prezenta la 13 august 2000 două documente, un proiect al *Acordului privind bazele relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria* și altul, intitulat *Principiile de bază ale mandatului OSCE al forțelor pentru menținerea păcii și statalității în regiunea transnistreană a Republicii Moldova*. Filosofia și consecințele acestor documente nu diferă de cele ale textului din 1997: pe de-o parte, legiferarea și legalizarea prezenței ilegale a armatei și armamentului rusoesc în Republica Moldova, și, pe de alta, transformarea Republicii Moldova într-o entitate dependentă intern și extern de Transnistria — în fapt transnistriinizarea întregii Moldove. Si cum Transnistria este *total* controlată de Moscova, ceea ce ar fi urmat ar fi fost controlul absolut și indiscretabil al Kremlinului asupra întregii republici. Căci asta este, în realitate, scopul și telul proiectelor de federalizare (acesta este motivul pentru care Moscova nu vorbește nici o clipă despre independența Transnistriei și separarea acesteia de Republica Moldova; scopul ei este controlul întregii republici, iar Transnistria este un instrument⁵). Ratificarea Tratatului bilateral moldo-rus la finele anului 2001, a întărit, odată în plus, poziția Rusiei care devine un soi de stat garant al *statalității* Republicii Moldova.

În 2002, *Memorandumul* capătă expresia cea mai concretă și, se speră, cea mai convingătoare. *Acordul dintre Republica Moldova și Transnistria* a fost elaborat de OSCE, Federația Rusă și Ucraina și publicat în ziarul oficial „Moldova Suverană“, nr. 134–135 din 9 iulie 2002. Textul este o continuare logică a *Memorandumului* din 1997, iar filosofia care îl fundamentează este aceeași. Ideea

axială din acel document — după care cele două „părți“ sunt egale în drepturi — este păstrată, la fel și formula pentagonală a procesului de negocieri. Nu e locul aici să reluăm toate comentariile critice care s-au făcut în presa de la Chișinău, de la Washington sau București față de acest proiect — ele au dovedit limpede că aşa zisă „federalizare“ — în formula susținută de OSCE — este, în realitate, un mecanism prin care Republica Moldova va fi dominată și controlată de „regimul banditesc“ de la Tiraspol — cum îl numește Oazu Nantoi. Și de aici, de Moscova. E limpede pentru toată lumea acum că prin prerogativele acordate de proiectul de constituție — cuplate cu prezența trupelor rusești în zonă — regimul lui Smirnov va spune *nu* ori de câte ori va fi nevoie și va putea bloca orice inițiativă a Chișinăului care nu va fi convenabilă Tiraspolului sau, mai exact, patronilor săi de la Moscova. Acest lucru era clar pentru toată lumea, iar textele semnate de Vladimir Socor, Robert J. Loewenberg, rapoartele emise de către *Institute for Security Studies* sau *Grupul Internațional pentru Reglementarea Crizelor (GIRC)*, ca și analizele comentatorilor de la Chișinău, Petru Bogatu, Constantin Tănase, Oazu Nantoi, Nicu Popescu, Igor Burciu și alții indică limpede carențele de fond ale proiectului, lipsa lui de realism sau consecințele pe termen lung pe care le va avea implementarea lui. Independența Republicii Moldova va rămâne doar pe hârtie. Societatea civilă și partidele din opozиie (Partidul Popular Creștin Democrat cu prioritate) au reacționat masiv, respingând proiectul.

Noutatea demersului venea însă de la inițiatorul proiectului. Mâna care l-a pus pe masă era a OSCE-ului, dar mâna care l-a scris — după cum a demonstrat presa de la Chișinău — era a Moscovei. Bilanțul OSCE în Republica Moldova — fapt consfințit iremediabil la *summit-ul* de la Maastricht (1–2 decembrie 2003) — fusese, chiar și la aceea dată, unul negativ. Au rămas în memorie, de pildă, rapoartele nr. 11 și 13 ale Misiunii OSCE în Moldova în care se stipulau aşa zise „soluții“ care nu aveau nimic de a face cu realitățile asupra cărora se vroiau aplicate și care dovedeau expertiza lamentabilă pe care această instituție europeană o poseda la acel moment (și lucrurile nu s-au schimbat semnificativ!)⁶. William Hill, ambasador american și șeful Misiunii OSCE la Chișinău, și-a atras oprobriul celor mai importante publicații democratice de la Chișinău nu doar pentru că vorbea numai în limba rusă la conferințele de presă sau întâlnirile oficiale, semnă documentele oficiale cu litere chirilice sau menaja incredibil regimul comunist, dar, într-o intervenție publică, a considerat de cuviință să intervină și să dea lecții presei democratice de la Chișinău — unanimă în a denunța Acordul din 2002 — acuzând-o de „prejudecăți naționaliste, intoleranță și ură“ și avertizând, voalat, că „acest tip de jurnalistică este contrar tuturor standardelor și principiilor OSCE și nu poate fi acceptată într-o societate ce se dedică promovării unor idealuri democratice, cum sunt obiectivitatea și toleranța“⁷.

Și încă două precizări. William Hill sosea la Chișinău la 24 ianuarie 2002, pentru a prelua, încă o dată, funcția de șef al Misiunii OSCE în Republica Moldova, după demisia lui David Shwartz. Aceasta fusese numit pentru un an în această funcție și a sosit la Chișinău la 2 ianuarie 2002. Hill a deținut funcția timp de doi ani și patru luni și a plecat din Chișinău — din motive nu tocmai limpezi — la sfârșitul anului 2001. Ținta imediată a americanului era reluarea ne-

gocierilor în problema reglementării conflictului transnistrean, iar implicarea sa în această chestiune este decisivă. Tot în 2002 va sosi la Chișinău și noul ambasador al Rusiei, Iurii Zubakov. Acesta este unul dintre cei care au inițiat în 1997 aşa numitul *Plan Primakov*. Anvergura noului ambasador spulberă și ultimele îndoieri — în măsura în care mai exista aşa ceva — legate de planul de relație dintre Moscova și mult-discutatul proiect de federalizare al republicii. Iurii Zubakov este unul dintre cei mai apropiati colaboratori ai faimosului Evghenii Primakov, fostul șef al KGD-ului, ministrul de externe și prim-ministrul al Rusiei. Zubakov i-a fost mâna dreaptă (probabil mâna care a redactat *Memorandumul...*). Întâmpinată cu o tacere semnificativă de către oficialitățile de la Chișinău, numirea noului ambasador fusese anunțată deja de presa din Moldova: la 25 mai 2002, publicația „Kommersant Plius“ dădea ca certă numirea lui Zubakov și îi tipărea chiar bibliografia oficială a personajului. De profesie ofițer de informații militare, cu o carieră de 20 de ani în flota sovietică și grad de vice-amiral, a devenit după 1991 director adjunct la Serviciul de Informații Externe al Rusiei. Traseul său profesional se leagă acum de cel al lui Primakov: când Primakov conduce KGB-ul, Ministerul de Externe sau guvernul Federației Ruse, Zubakov îi este mâna dreapta. O numire atât de importantă într-o țară precum Republica Moldova nu are decât o explicație: soluționarea chestiunii transnistrene în variantă rusă, adică în acord cu *Memorandumul* din 1997.

Ultimul episod în acest serial regizat de Moscova și perdant, deocamdată, este încercarea de impunere a aşa-numitului *Memorandum Kozak*. La 17 noiembrie 2003, prin persoana lui Dmitri Kozak, adjunctul șefului administrației președintelui Rusiei, Moscova propune Chișinăului un *memorandum* pentru soluționarea conflictului transnistrean. Textul, în esență un proiect de Constituție federală care făcea întreaga Republie Moldova dependentă de Tiraspol, deci de Moscova, vine în continuarea șirului de inițiative pe aceeași direcție. Dacă documentul ar fi fost semnat, s-ar fi petrecut acceptarea *de iure* a dominației *de facto* a Rusiei în Republica Moldova. Parafarea documentului era dorită intempestiv de Moscova care vroia să pună pe masă la Reuniunea OSCE de la Maastricht (1–2 decembrie) cel puțin o „realizare“ de politică externă, respectiv chestiunea transnistreană. Gestul grăbit al rușilor a lăsat prezumtivii parteneri — SUA și OSCE — perplecsi... Rusia își arogă controlul exclusiv al unui spațiu pe care convenise, teoretic, să-l discute și cu altcineva. Trimisul președintelui Putin venea la Chișinău cu o misiune precisă: să aducă pe cei doi lideri, Vladimir Voronin și Igor Smirnov, la aceeași masă, dispuși să semneze documentul. Dacă acest acord s-ar fi realizat, președintele Putin însuși s-ar fi deplasat la Chișinău pentru a asista la semnare... Nu vom detalia aici evoluția surprinzătoare a evenimentelor care au dus la eșecul acestui demers, căci am făcut-o altundeva⁸.

Acordul Kozak nu s-a semnat, dar asta nu înseamnă că dosarul Transnistriei și al dominației ruse în Republica Moldova — dosar în care chestiunea federalizării este doar o parte — se poate închide. Căci o alternativă a fost urgent aruncată în luptă, alternativă care, chiar dacă modifică învelișul exterior, păstrează întreg conținutul intact. Această nouă etapă la care, se pare, vom asista, este cea care aduce în prim plan *regionalizarea* Republiei Moldova.

„Regionalizarea“ Republicii Moldova

La 16 decembrie 2003, a fost lansat la Chișinău un text intitulat *Proiectul Planului de reglementare a conflictului transnistrean*, propus de Mișcarea Populară „Moldova Europeană Unită“ conducerii Moldovei, Transnistriei, SUA, României, OSCE, Rusiei, Ucrainei și opiniei publice la 15 decembrie 2003. Textul este semnat de Roman Mihăeș, coordonator al Mișcării Populare „Moldova Europeană Unită“ (același „proiect“ a apărut și în săptămânalul „Accente“ din 18 decembrie 2003). Analiza detaliată a textului a fost făcută⁹ și nu mai e cazul să stăruim aici asupra lui: „Astfel, în loc de *federalizare*, dictată sub presiunea Rusiei și a regimului comunist, ni se oferă, cu titlu de propunere dinspre *societatea civilă*, spre discuție publică (iată încă o deosebire de caracterul secret până în ultima secundă a planului Kozak) *regionalizarea*. În rest, textul nu propune nimic principal nou“, sună concluzia analizei invocate.

Documentul lansat la 16 decembrie este flancat de un articol menit să-l justifice o dată în plus. Este semnat de Octavian Sergentu și Roman Mihăeș și se numește *Regionalizarea Republicii Moldova o necesitate obiectivă*. Ca argument pentru documentul dat publicitatii, se invocă o serie de cazuri care ar da, chipurile, legitimitate europeană proiectului de regionalizare: Spania, Italia, Marea Britanie, Belgia, Grecia, chiar și România. În același șir de state este pomenită și Rusia. Comparația nu este însă demonstrație. Cum bine remarcă un comentator: „...situația Republicii Moldova este comparată cu totul deplasat cu situația țărilor pomenite mai sus. Atunci când este abordată chestiunea transnistreană nu mai puțin absurde sunt comparațiile făcute cu federații de tipul SUA, al Canadei, al Germaniei, al Austriei sau al Elveției. Comparațiile de acest fel sunt arbitrarne nu numai din motivul evident că în majoritatea cazurilor enumerate este vorba de țări infinit mai mari ca întindere teritorială și ca număr al populației, ci și pentru că aceste state se află în alt spațiu geopolitic“¹⁰. Comparația corectă pentru Republica Moldova, spune analiza mai departe, este cu cele trei țări baltice, și ele republici ex-sovietice, cu un destin istoric comun (Pactul Ribbentrop-Molotov și ocupația sovietică), cu teritorii și populație asemănătoare Republicii Moldova. Datele sunt convingătoare: „Astfel, Lituania are o suprafață de 65 318 km pătrați, o populație de 3 611 000 locuitori, dintre care 81% sunt lituanieni, 9% ruși, 7% polonezi; Estonia are o suprafață de 45 215 km pătrați, o populație de 1 408 556 locuitori, dintre care 61,5% sunt estonieni, ruși — 30,3%, ucraineni — 3, 17%, bieloruși — 1,8%, finlandezii — 1,2%, alte naționalități — 2,13%; Letonia are o suprafață de 64 500 km pătrați, o populație de 2 389 000 locuitori, letonii constituind 52%, rușii — 34%, bielorușii — 4%, ucrainenii — 3%, polonezi — 2,3%, lituanieni — 1,3%; Republica Moldova are o suprafață de 33 845 km pătrați, o populație de 4 300 000 locuitori, români (numiți oficial în mod eronat moldoveni) constituind 64,5%, ucrainenii — 13,8%, rușii — 12%, găgăuzii — 3,5%, bulgarii — 2,5% evrei — 1,5%, alte naționalități — 1,7%. Toate trei state la fel ca și Republica Moldova au parlamente unicamerale (Letonia și Estonia — câte 101 mandate, ca și Republica Moldova, Lituania — 141 mandate), sunt state unitare ca și Republica Moldova, cu o structură administrativ-teritorială conformă standardelor europene, care presupune descentralizarea pu-

terii, autonomia puterii locale, partajarea atribuțiilor între autoritățile centrale și cele locale. *Nici federalizarea, nici regionalizarea nu au fost necesare pentru accesarea acestor țări în NATO și UE*". În plus, argumentul geopolitic este crucial în acest tablou: spre deosebire de Republica Moldova, „cele trei țări baltice n-au cunoscut fenomenul separatismului teritorial doar pentru că Occidentul a reușit să determine Rusia ca aceasta să-și retragă armatele de pe teritoriul lor. Așa cum, însă, Republica Moldova nu a avut șansa să se bucure de avantajele care au marcat evoluția celor trei state din bazinul Marii Baltice, ea cunoaște astăzi aceleași probleme pe care le înfrunta alte două țări ex-sovietice, Georgia și Ucraina“. Comparația cu ele este la fel de valabilă. Întrucât Rusia a reușit să-și mențină prezența militară pe teritoriul lor, „separatismul teritorial și tentativele de impunere a unor modele de federalizare de factură imperială continuă să servească drept pârghii de presiune politico-militară asupra acestor țări“.

Un bilanț provizoriu

Dacă ar fi să tragem linie și să contabilizăm consecințele perioadei 1997–2003, am constata că, în ciuda eșecului federalizării în Republica Moldova, promotorii acestui proiect au obținut câteva victorii importante¹¹: 1. egalarea autorităților constituționale ale țării cu liderii separatiști de la Tiraspol, *persoana non-grata* atât în SUA, cât și în UE; 2. inocularea termenului de „federație“ în mediile diplomatice occidentale; 3. ideea adoptării unei noi constituții a Republicii Moldova. Evident, prin ignorarea procedurilor constituționale în vigoare, ca și prin nesocotirea Constituției țării în ansamblu. Astfel, a devenit un loc comun afirmația că Legea fundamentală a Republicii Moldova nu ar permite soluționarea conflictului; 4. teza potrivit căreia se impune în mod obligatoriu adoptarea prin referendum a unei „noi constituții“. După cum sesizează Roșca, „puțini au fost cei care au remarcat că aici s-a făcut abstracție în mod premeditat de normele constituționale în vigoare. Motivul este evident: Constituția în vigoare stabilește prin articolul 142 norma potrivit căreia caracterul unitar al statului poate fi revizuit doar dacă în favoarea unei astfel de opțiuni s-ar pronunța cel puțin cincizeci de procente plus unu din numărul total de alegători. Pentru a diminua substanțial numărul minim necesar de cetățeni care ar opta pentru renunțarea la caracterul unitar al statului, „federaliștii“ avansează ideea că ar fi suficient ca în favoarea acestei idei să se pronunțe doar cincizeci de procente plus unu din numărul participanților la referendum“; 5. cea mai importantă victorie diplomatică a Rusiei și a federaliștilor este promovarea scenariului de mai sus fără a se mai face trimisă expresă la prezența militară a armatei și muniției Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova (nici în documentul de la Kiev, nici în inițiativa ulterioră a lui Voronin, care s-a pretins o continuare a acesteia, nici în protocolul votat de parlament problema fundamentală a referendumului transnistrean, cea de ordin militar, nu a fost formulată expres).

Cum am văzut, la *summit*-ul OSCE de la Maastricht (1–2 decembrie 2003) nu s-a reușit, din pricina obiecțiilor Moscovei, adoptarea unei Declarații finale. Dar asta înseamnă, pe de altă parte, că vechiul termen pentru retragerea armatei

și armamentului din Transnistria rămân în vigoare. Liderii opoziției de la Chișinău, strânși în Comitetul pentru Apărarea Independenței și a Constituției (CAIC), Iurie Roșca, D. Braghiș, Oleg Serebrian au subliniat acest fapt și, în plus, ideea că proiectul de federalizare s-a dovedit un impas. Chiar și diplomația de la București a avut o reacție pe aceeași direcție. Mircea Geoană, ministrul român de Externe, a afirmat atunci: „Pentru moment, planul prezentat de Federația Rusă și-a pierdut valabilitatea. Pentru ca un astfel de acord să poată să fie sprijinit de către comunitatea internațională, inclusiv de către România, trebuie ca acesta să fie acceptat de către cetățenii Republicii Moldova, să asigure funcționalitatea Republicii Moldova și controlul efectiv al acesteia asupra întregului său teritoriu și să permită, nu să inhibe, traseul european al Republicii Moldova. Deși la Maastricht nu a fost aprobat nici un document comun despre Moldova, conferința OSCE a constituit un succes, deoarece planul de federalizare al Republicii Moldova nu va mai fi luat în considerare“.

Un dosar încă nefinalizat

„Pentru prima dată în istorie, interesele României coincid cu cele ale Occidentului în ceea ce privește Republica Moldova... O dată la două generații (1918, 1940, 1991), Moldova este cap de listă a priorităților agendei diplomatici internaționale și aproape de fiecare dată Occidentul este prins pe picior greșit, pentru că nu a existat o analiză profundă a acestui spațiu. Acum ne aflăm într-un astfel de moment. Și, pentru prima oară, România are posibilitatea de a influența deciziile internaționale“ (Vladimir Socor, 28.01.2004, București).

Unde ne aflăm astăzi din acest punct de vedere? La 22 decembrie 2003, Vladimir Socor vorbea despre „federalizare“ ca despre „un cal pe jumătate mort“, din pricina unor tentative de a redeschide dosarul în ciuda eșecului de la Maastricht¹². Despre ce e vorba? La finele lunii decembrie se vorbea la Chișinău despre trei proiecte de federalizare: memorandumul Kozak, aparținând Rusiei, documentul „mediatorilor“, aparținând Rusiei și OSCE și un proiect al președintelui Voronin. Ultimul nu este limpede ce conține, iar proiectul Rusia-OSCE — „de fapt o variantă a vechiului și mult pritocitului document de la Kiev“, cum spune Vladimir Socor — a avut o circulație restrânsă¹³. În 2004, Bulgaria a preluat președinția OSCE, prea grăbit, se pare. Conferința de la Sofia din 27 ianuarie 2004 a „mediatorilor“ — Rusia – Ucraina – OSCE — a decis, la propunerea lui William Hill, să combine documentul „mediatorilor“ cu *Memorandumul Kozak* într-un singur document. Rusia a acceptat, firește, imediat, iar Ucraina, ca de obicei, aprobă toate acțiunile Rusiei în Republica Moldova. Vladimir Socor a comentat rezultatele conferinței cu amar: „O fi promovând OSCE democrația prin alte țări. În Republica Moldova însă, opiniei publice nu i se acordă posibilitatea să ia cunoștință nici despre conținutul negocierilor, nici despre documentele prin care la urma urmelor se pecetluiește soarta Republicii Moldova — mai precis: legalizarea regimului de la Tiraspol și reorientarea statului „federalizat“ către Rusia“¹⁴.

Chiar dacă șifonată, timid prezentată și cât mai discret pusă pe masă, ideea federalizării nu a ieșit total de pe agendă. Deși intră într-o nouă etapă, dosarul transnistrean nu este încă închis. Un lucru e cert astăzi: tratatele semnate după conflictul din Transnistria, apoi proiectele de federalizare sau regionalizare nu urmăresc altceva decât controlul integral, *de iure și de facto*, al Republicii Moldova de către Federația Rusă. Fie direct prin controlul întregului teritoriu (*federalizare*), fie indirect, prin controlul Transnistriei și al Găgăuziei — deja recunoscută ca regiune autonomă, în ciuda faptului că populația găgăuză nu depășește 3% din totalul populației — și, prin asta, controlul întregului teritoriu (*regionalizare*). Anul 2004 a adus după sine, după sugestia lui Vladimir Socor, eșecul „federalizării” ca proiect politic. Ce va urma, însă, nu este întrutotul limpede. Un lucru însă, da: Chișinăul nu poate închide singur acest dosar. E timpul ca SUA sau UE să se implice prin toate mijloacele pe care le au la dispoziție în soluționarea acestui conflict. Această chestiune va fi, indiscutabil, unul dintre punctele importante pe agenda NATO și UE care vizează Republica Moldova. De aici, importanța lui pe agenda României în viitorul cel mai apropiat.

Continuarea în numărul viitor.

NOTE

1. Parte *de iure* a Republicii Moldova, Transnistria și-a declarat independența la 2 septembrie 1990, deschizând o criză care nu s-a terminat, practic, nici în ziua de azi. Transnistria (RMT) nu a fost recunoscută, deocamdată, de nici un stat.
2. Este semnificativ comentariul analistului Oazu Nantoi față de această declarație: „Ghenadie Selezniov nici nu își dă seamă ce argumente forțează la Iile Ilășcu în procesul CEDO prin declarațiile sale grosolanе. Aflându-se în R. Moldova, el nu consideră necesar să controleze ceea ce spune. Declarațiile lui Selezniov doar confirmă concluziile făcute de un șir de specia-liști, inclusiv de cei din R. Moldova, în ceea ce privește conflictul din Transnistria... Forțele politice care au dorit să păstreze R. Moldova în zona de influență a Federației Ruse au profitat de prezența Armatei a 14-a pe teritoriul Transnistriei și prin intermediul serviciilor secrete au provocat conflictul săngeros din 1992, care și-a atins scopul”.
3. Au existat și la București vocile care au salutat, de pildă, Acordul din 2002 propus de OSCE, ca un plan american care va soluționa chestiunea odată pentru totdeauna. Astăzi e limpede că s-au înșelat. În fapt, rolul analistului de la București sau Chișinău nu este de a repeta entuziasmat orice formulă venită de la Washington sau aiurea, ci de a furniza centrelor de decizie NATO sau UE informație adekvată, pertinentă și adusă la zi despre o zonă în care de multe ori expertiza Depar-
4. Chestiunea *imaginii* în geopolitică e fundamentală și nu trebuie ignorată niciodată. Există o glumă faimoasă care ilustrează această situație. Ea sună cam așa. ONU se decide să facă un sondaj la nivel mondial și pună următoarea întrebare: „Vă rugăm să ne spuneți opinia dumneavoastră sinceră despre unele soluții la problema lipssei de hrană în alte părți ale globului?” Sondajul a fost un eșec total, pentru că: în cea mai mare parte a Africii nu au înțeles sensul termenului „hrană”; în cea mai mare parte a vestului Europei nu știau ce înseamnă „lipsă”; în cea mai mare parte a Rusiei și Europei de Est nu știau ce înseamnă „sincer”; în China nu se cunoștea ce înseamnă „opinie”; în Orientul Mijlociu nu înțelegeau termenul de „soluție”; iar în America nu se știa ce înseamnă „alte părți ale globului”...
5. Poate primul observator politic care a pus tranșant chestiunea separației de Transnistria a fost gaze-

- tarul Constantin Tănase, în prezent director la „Timpul“: „Dacă totuna rușii nu vor ceda Transnistria, pentru a edifica în acest spațiu o Moldovă Mare, și ea va fi veșnic folosită de ruși pentru a controla și influența politica Chișinăului, poate, într-adevăr, mai înțelept este ca Moldova să se dezică de «pretențiile teritoriale» față de Tiraspol și să încerce o altă rezolvare a situației? Care ar fi această situație? Să spunem direct: Moldova să accepte, dar să și contribuie la constituirea și recunoașterea statului transnistrean“. („Trenul a plecat. Ce rest are să alergăm în urma lui?“, „Flux“, 24 iulie 1998.)
6. Vezi, de pildă, reacția (*Memoriu*) publicată de ziarul „Tara“ în legătură cu Raportul nr. 11 tipărit în „Makler Telegraf“ la 31 martie 1994. *Memoriul* a fost tipărit la 26 aprilie 1994.
  7. Punctul de plecare a fost articoului lui Anton Dogaru, *Adevărată «amisiune» a misiunii OSCE în R. Moldova*, publicat în revista „Timpul“ (aprilie 2003) și reluat în „Flux“. William Hill reacționează în scrisoarea invocată, atacând nediplomatic cele două publicații, cele mai importante din Republica Moldova. Jurnalii presei democratice se mobilizează rapid și, la 6 mai 2003, trimit ambasadorului o nemiloasă scrisoare-apel cu titlul *William Hill folosește stilul propagandei sovietice*. Textul este semnat de Constantin Tănase, director „Timpul“, Igor Burciu, redactor șef „Flux“, Nicolae Dabija, redactor șef „Literatura“ și „Arta“, Val Butnaru, director „Jurnal de Chișinău“, Ala Mândăcanu, redactor șef „Democrația“, Vasile Năstase, redactor șef „Glasul Națiunii“.
  8. Vezi textul nostru *America face Rusia săh-mat la Chișinău*, în „Lumea“, an XI, nr. 1, 2004, p. 14–17.
  9. Pentru o analiză amplă a textului și a contextului apariției sale, vezi Iurie Roșca, *Regionalizarea (federalizarea) = instituționalizarea stării de ocupatie*, în „Flux“, 23 decembrie 2003. Textul a fost reluat și în alte publicații: „Timpul“, „Glasul Națiunii“. Iată un fragment semnificativ: „*Planul Kozak a compromis definitiv termenul de federalizare (federalizare) pentru opinia publică*. Dar, așa cum șansa Rusiei de a-și menține dominația în zonă este legată tot de distrugerea unității teritoriale a statului nostru și de enclavizarea lui, se caută variante de rezervă, termene-substitut, eufemisme cu funcții de indulcire a hapului otrăvit. Cuvântul-cheie în noua etapă de manipulare a opiniei publice și a instituțiilor internaționale este «regionalizare». El a mai fost utilizat, în paralel cu cel de «federalizare», pe parcursul ultimului an, de către unele persoane sau grupuri de influență care în general trec în față marelui public drept personaje pozitive, constructive, moderate și, bineînțeles, își afișează opțiunile democratice și prooccidentale. Dar, așa cum totuși «federaliștii» populau prim-planul scenei de dezbatere asupra dixeritului transnistrean, «regionaliștilor» li s-a rezervat rolul secund, de interpreti ai unei partituri eufonice, care nu venea nici în consens total, dar nici în contradicție flagrantă cu linia melodică a instrumentiștilor din prima linie. Acum, o dată cu naufragiul suferit de detașamentul întâi al trupelor de propagandă ale Rusiei, reprezentat de «federaliști», se pare că centrala de la Moscova este pe punctul de a arunca în față cel de-al doilea detașament de combatanți de elită, «regionaliștii».“
  10. Vezi Roșca, *op. cit.*
  11. *Ibidem*.
  12. Vladimir Socor, „*Documentul mediatorilor și alte documente*“, 22 decembrie 2003, Radio Europa Liberă.
  13. Paradoxal, documentul a fost comentat la Chișinău fără să fie dat publicitatea. Vezi, de pildă: Ivan Grec, *Să punem punctul pe i*, în: „Comunistul“, nr. 2 (361), 33 ianuarie, 2004.
  14. Vladimir Socor, *Conferința mediatorilor reinvie federalizarea și pe Kozak*, Radio Europa Liberă, 2 februarie 2004.